

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

3012

vl. 2051

OVER

UITSPRAAK EN SPELLING,

VOORNAMELIJK IN DE

NEDERLANDSCHE TAAL.

DOOR

J. P. N. LAND.

A

16

AMSTERDAM,

P. N. VAN KAMPEN.

1870.

201
ck72

201
M72
20/2
A16

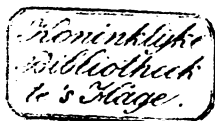
OVER
UITSpraak EN SPELLING,

VOORNAMELIJK IN DE

NEDERLANDSCHE TAAL.

DOOR

J. P. N. LAND.

AMSTERDAM,
P. N. VAN KAMPEN,
1870.

GEDRUKT BIJ C. A. SPIN & ZOON.

De volgende bladzijden bevatten eenige uitkomsten van een onderzoek, dat ik indertijd heb moeten instellen ten behoeve mijner semitische taalstudie. Wie de klanken eener vreemde taal wil leeren kennen, moet beginnen met zich een juist begrip te vormen van die waaraan zijn eigen oor en mond gewoon zijn, om dan de nieuwe stof zoo scherp mogelijk in haar eigenaardigheid waar te nemen. Hetgeen ik vond, week in bijzonderheden af van de leeringen van Lepsius, Max Müller, Thausing, Schleiermacher, en nog meer van die der speciële grammatici; zonder dat ik mij bij herhaalde proefneming van dwaling vermogt te overtuigen. Bij Brücke, Helmholtz, Donders (in vroegere opstellen en lessen, van welke laatste ik mijn jonggestorven vriend J. F. L. Schroeder van der Kolk een naauwkeurig verslag te danken had), kwam veel voor dat, hoezeer belangrijk op zichzelf, toch in dien vorm en die uitvoerigheid voor taalkundigen niet dienen kon. Bovendien rees wel eens de vraag, of door de physiologen altijd de zuiverste uitspraak van een klank bestudeerd had kunnen worden; iets dat voor ons doel meer afdoet dan voor de natuurkundige theorie. Dat mijne uitkomsten niet vroeger aan anderen ter overweging zijn aangeboden, is hieraan te wijten, dat ik steeds hoopte, nog eens tijd en gelegenheid te vinden tot kennismaking met onze voornaamste dialekten. Omstandigheden hebben die hoop verijdeld, en andere pligten verhinderden de voortzetting van het begonnen onderzoek. Nu onlangs een brochure van prof. Donders over het onderwerp verscheen, heb ik die met dubbele belangstelling gelezen, en van dien meester ook daaruit niet weinig geleerd. Toch kwam het mij voor, dat ook hier de feitelijk bestaande klanken soms nog juister konden bepaald, en dat er bij de toepassing op onze vraagstukken een en andere bijzonderheid met voordeel voor het overzicht kon weggelaten worden. Het voornemen van vroeger werd op nieuw opgevat, en daar ik in de eerste jaren anderen arbeid te verrigten heb, besloot

ik eenvoudig de hoofdpunten te geven van wat mij tot heden gebleken is. Ik geef ze als hoofdpunten, en verzoek tevens te bedenken, dat zij niet betreffen alles wat er is, maar alles wat mij bekend is geworden. Een dialektologie van onze taal, tot in hare meest verbasterde vormen in een of andere stadsachterbuurt, is nog niet geleverd; zij is van evenveel belang als de onderzoekingen over het middeneeuwsche Grieksch of de overblijfsels van het Syrisch in onze dagen; zij moet spoedig ondernomen worden, of het spoorwegverkeer roert onze tongvallen hopeloos door elkaar. Hoe ik het eerste hoofdstuk, over de klanken, zou willen behandelen, is hier althans in voorbeelden aangewezen. Waarom niet met dit doel een genootschap gesticht, van onderzoekers in al onze gewesten woonachtig? De stof, door hen bijeengebragt, zou dan door anderen bij het licht der geschiedenis kunnen bewerkt worden, in den geest van hetgeen prof. Kern voor het groenlosche dialekt gedaan heeft. — Het onderwijs, de kansel, de balie, het tooneel hebben dringende behoefte aan een grondige kennis van hetgeen als beschaafde uitspraak moet geëischt en bij het uitdrukken van hoogere gedachten in praktijk gebragt worden. — De dagelijksche ondervinding leert, hoe weinig er ten onzent nog aan de gymnastiek der spraakwerktuigen wordt gedaan, en welke slordige, onduidelijke, onaangename uitspraak de moedertaal in veler mond ontsiert. Onzuiverheid, van welken aard ook, is een zedelijk nadeel, en ook hier wordt de tucht niet straffeloos verwaarloosd. Zou niet, in weerwil van onze papieren eeuw, de taal op onze lippen nog meer de aandacht verdienen dan haar levenloos beeld op het papier? — Dit een en ander drong mij tot het uitgeven van dit opstel, in de hoop dat het door anderen bevestigd, weerlegd, aangevuld zal worden. Indien het slechts een prikkel wordt tot nader onderzoek, en den onderwijzer en openbaren spreker aanleiding geeft om over het een en ander na te denken, dan zal het doel van dezen uitstap op het terrein der moderne talen volkomen bereikt zijn.

AMSTERDAM, 16 October 1870.

Taal — of spraak, zoo men wil — is de uitdrukking van gedachten in klanken; d. i. in geluiden die de adem, in verband met de keel- en mondorganen waardoor hij strijkt, te weeg brengt.

Zal dus een taal niet enkel empirisch gekend worden (gelijk een volk zijn moedertaal kent en zich met vrijheid daarvan bedient), maar ook in haar samenstel doorgrond, wetenschappelijk begrepen; — dan is het noodig, studie te maken zoowel van den loop der gedachten als van de werking der spraakwerktuigen. Psychologie en physiologie zijn de onmisbare bondgenooten der grammatica, die de historisch gegeven taalstof tot een degelijke theorie, de beschrijving van het spraakgebruik tot wetenschap verwerkt.

De klank nu kan worden onderzocht als voortbrengsel der spraakorganen en als voorwerp van het gehoor. Hij wordt in zijn ontstaan gevoeld door den spreker, en na zijn wording door den hoorder waargenomen. Letten beiden (vooral waar zij in één persoon vereenigd zijn) naauwkeurig op hetgeen zij gewaar worden, dan kunnen zij het tot zekere hoogte brengen in het onderscheiden der klanken waarover hun taal te beschikken heeft.

Het werd noodig zich hierop toe te leggen, toen de schrijfkunst, niet meer tevreden met voorwerpen af te beelden of te symboliseren, de zooveel magtiger gesproken taal ging volgen op den voet, en aan hare elementen, de klanken, zichtbare teekens verleende. De eerste

pogingen schijnen vrij ruw te zijn geweest (*): $b - p$, $g - k - q$, $d - t$ ontvingen waarschijnlijk in 't eerst één teeken, omdat men zich nog geen rekenschap gaf van hun onderling verschil. Eerst later werd het alphabet voltooid. Met regt roemt men in dezen de schran- derheid der oude indische taalgeleerden; toch mag men niet vergeten, dat zij naar alle waarschijnlijkheid (†) op de schouders stonden van de westsemitische uitvinders der zuiver-alphabetische schrijfkunst, die door aloude handelsbetrekkingen aan *Indus* en *Ganges* was ge- bragt. Minder zelfstandig gingen de grieksche en italische stammen te werk, die het schetsachtige phoenicische schrift met al te geringe verandering op hun sterk verschillend klankstelsel toepasten; en vooral de nieuwere europesche, die zich behielpen met het latijnsche alphabet. Ten laatste is het zoover gekomen, dat bijna overal de spel- ling en de uitspraak ver uit elkander loopen, en met groot tijdverlies, als waren het twee tongvallen, elk afzonderlijk moeten worden aangeleerd. Het schrift is een magt op zichzelf geworden; doch in denzelfden zin als een stomp mes, dat weerstand biedt aan wie ermee snijden moet. Men zou een lijvig boek kunnen schrijven over den nadeeligen invloed van het schrift op de ontwikkeling en behandeling der taal (§).

Dan zelfs de scherpste waarneming door het gevoel en gehoor is niet in staat, alles te ontdekken wat er bij 't spreken in keel en mond, en bij 't hooren in het

(*) Vgl. F. Böttcher, *Unseres Alphabetes Ursprünge*, Dresd. 1860; wiens theorie omtrent de namen en vormen der letters ik intusschen niet zou willen verdedigen.

(†) A. Weber, *Indische Studien*, Berl. 1857, S. 125 ff.

(§) Een enkel voorbeeld is ons zoogen. lidwoord *het*, dat zijn ontstaan dankt aan de verwarring tusschen 't uit *dat* (lidw.) en uit *het* (onz. van *hij*), en de deftigheid die alles voluit wilde schrijven.

oor omgaat. De physioloog komt hier te hulp met kunstmiddelen, waarbij vooral de gezigtzsin in 't werk wordt gesteld. Hij kent den bouw en het spel der lichaamsdeelen door ontleding en proefneming. Met die kennis gewapend, leert hij ook uit het gevoel bij de klankvorming veel meer dan voorheen. Aan den anderen kant onderzoekt hij de eens bestaande geluiden als trillingen der lucht met al de middelen der akustiek, en weet ze te bewegen om zich zelve op een strook papier in golflijnen van verschillenden vorm te registreren (*). Als prikkels tot dergelijke nasporingen dienden aanvankelijk de menschlievende bemoeijingen met doofstommen, die men alleen door gevoel en gezigt tot spreken en verstaan trachtte op te leiden; misschien ook de materialistische theorie, die den mensch als machine moest verklaren. Het dus begonnene is in zuiverwetenschappelijken geest vervolgd door mannen als Brücke, Helmholtz en onze Donders. De laatste dankt de taalstudie sinds dezen zomer een afzonderlijk werkje: „De Physiologie der Spraakklanken, in het bijzonder van die der Nederlandsche Taal;” terwijl ons van dezelfde hand een uitvoeriger verhandeling is toegezegd.

In weerwil van den eerbied dien wij koesteren voor de scherpzinnig uitgedachte en geniaal behandelde toestellen van het laboratorium, zijn wij verplicht, aan de oude werktuigen van het taalonderzoek, de ongewapende doch geoefende zintuigen van gevoel en gehoor, een groot aandeel toe te kennen aan de reeds verkregen resultaten, en aan het onderzoek der toekomst, dat deze voltooijen moet. Zoover het erop aankomt, die zintuigen te gebruiken, kan en moet de taalkundige van beroep den physioloog op zijne beurt te hulp komen. Men zou alligt

(*) Phonautograaph van Scott en König.

denken, dat er slechts een volledige lijst noodig is van al de houdingen die keel en mond vermogen aan te nemen, en van de geluiden die daardoor worden voortgebracht. De grammatica van elke taal kon dan beginnen met uittreksels uit die lijst, zoowel voor de klanken die uitgesproken als voor die in 't schrijfstelsel vertegenwoordigd worden. Er zou dan tevens, door aan elk nummer van de lijst een schrijfteeken te verleen, een algemeen a - b - c te verkrijgen zijn, toepasselijk op alle bekende en nog onbekende talen. Het denkbeeld van zulk een algemeen schrift is niet nieuw; de meest bekende proeve leverde Lepsius in zijn Standard Alphabet, om van Volney, Thausing en anderen niet te gewagen. Die onderneming zal altijd schipbreuk lijden op dit bezwaar, dat er tusschen de houdingen der mondorganen, en ook tusschen de geluiden, geene scherpe grenslijnen kunnen getrokken worden, maar elke type dien men stelt, zeer geleidelijk in andere overgaat. Hoevele, en welke vaste punten zullen er als normaal worden vastgesteld en in het schrift vertegenwoordigd? Het gebeurt ons telkens, dat wij tusschen twee aangenomene en erkende klanken een tusschenterm moeten schuiven om aan de eischen van een taal of tongval te voldoen. Wie dien tusschenterm niet hoort, — hetzij dat de gelegenheid of dat er iets aan zijn zintuig ontbreekt, — zal hem natuurlijk ignoreren. Zoo leert ons Lepsius (Stand. Alph. 2d. ed. p. 24), dat de engelsche *oo* = fransche *ou* = hollandsche *oe*; de waarheid is, dat de engelsche uitspraak geen vollen *u* (*oe*) of *i* kent, maar altijd naar den kant van *o* en *e* overhelt, zoodat eng. *stool* tusschen holl. *stool* en *stoel* ongeveer het midden houdt (*). Zoo werd ons in een interessant

(*) Evenzoo wordt p. 53 de fransche *i* in *vite* met de eng. en hoogd.

opstel over het leeuwarder dialect meegedeeld, dat men daar ter stede ons „schoenen” als *skunen* uitspreekt. In mijne schooljaren hoorde ik van het leeuwarder volk geen *u* maar *oe* met een naklinkende *i*, en in de laatste lettergreep werd de *e* door een voortklinken van den *n* vervangen; zoodat het geheel in 't Engelsch ongeveer door *squinn* zou worden uitgedrukt. Met zulke ontdekkingen voor oogen wordt men huiverig om te beslissen, wat er in onbekende en oppervlakkig bekende talen aan klankschakeringen bestaanbaar is, en zal zich vooreerst niet wagen aan het ontwerpen van een oekumenisch schrijfsysteem. Iets dergelijks kan eerst mettertijd tot stand komen door een internationaal onderzoek, op onderlinge vergelijking van talen en dialecten gegrond, en ondersteund door metingen met een toestel, in den trant van hetgeen thans reeds door physiologen geleverd wordt, om gelijkheid en afwijking zooveel mogelijk vast te stellen. En dan nog zal dat onderzoek moeten worden voortgezet bij elke nieuwe taal die men nader leert kennen; in plaats van resultaten op te leveren, die men a priori ook op de nog niet onderzochte talen toepasselijk achten mag.

Wij zien dan ook onze taal- en natuuronderzoekers geregeld uitgaan van den klankenschat dien de waarneming der hun bekende talen oplevert. Bij deze waarneming is het van groot belang, dat de laatsten door de eersten voldoende ondersteund worden. Immers het oor wordt gescherpt door de dagelijksche beoefening der lotgevallen van elken klank in den mond van onderscheidene natiën en opvolgende geslachten. De vraag: hóe

in *hit* en *mit*; de *i* in *cime* met den vocaal in *heat*, *year*, hoogd. *mir*, de eng. *u* in *hut*, *fur* met dien in 't fransche *heurter* en het hoogd. *Hörner*; het fransche *peu* met het hoogd. *König*; het eng. *note* met het fransche *cône* gelijkgesteld; alles onnaauwkeurig.

deze in gene klanken konden overgaan? keert hier telkens terug, en bepaalt onze aandacht bij fijne bijzonderheden in de uitspraak, die ons anders ligt ontgaan. Daarentegen mag niet verzwegen worden, dat de gedurige omgang met talen in haar geschreven vorm een zeker ontzag in de hand werkt voor de letters en spelling, alsof in deze ruwe houtsnede de levende taal met al hare fijnheden kon worden afgebeeld. Van dit gevaar helpt ons de physiologie bevrijden; en onze voortaan niet meer doofstomme taalstudie vergeldt haar den dienst door tal van opmerkingen op grond der geschiedenis.

Is dus het eigenlijke object van physioloog en taalvorschcr beiden gelegen niet in de mogelijkheden der klankvorming maar in de feitelijke taal, — dan moet bij de studie van elk taaleigen in beider belang de vraag worden gesteld: tot hoever gaan in ons geval de grenzen van dat object? Men kan een taal beoefenen met of zonder hare dialekten; d. i. hetzij in al hare gedaanten of enkel in diegene waarin zij den menschelijken geest in zijne hoogste openbaringen ten dienste staat, de ontwikkelde, de beschaafde. In het laatste geval beperkt men zijn taak om geen andere reden dan gebrek aan krachten. Want dat de volksdialekten voor de wetenschap onmisbaar, en bovendien belangwekkend zijn, behoeft geen betoog. Met dat al vinden wij bij iedere natie een beschaafde taal, die als gemeen eigendom van al hare leden, als getuigenis der volkseenheid, een alom erkend gezag geniet. Hoe zij zóo geworden en aan dat gezag gekomen is? is een vraagstuk op zichzelf, en heeft met de ontleding harer klanken niets te maken. De vraag is hier alleen: waaraan herkennen wij de beschaafde taal?

Niet aan haar afkomst. Zij is volstrekt niet altijd de taal der hoofdstad of der residentie: londensch, parijsch, berlijnsch, amsterdamsch, haagsch taaleigen zijn juist

niet de hoogste idealen van Engelsch, Fransch, Duitsch of Nederlandsch. Men zal moeten luisteren naar de meest ontwikkelden in elk gewest, om al dadelijk, hetgeen zij allen gemeen hebben, als bestanddeel van het gezochte aan te merken. Nu blijft er nog altijd een aantal punten over, waaromtrent de getuigenissen uiteenloopen. Wie goed hoort, zal den Fries, den Groninger, den Zwollenaar, Deventerschman, Zutphenaar, den Rotterdammer, Hagenaar, en honderd anderen, al spreken zij nog zoo keurig, bijna altijd aan zeker „accent” herkennen. In dat „accent” klinkt de volkstaal door; het verschil in spraak tusschen al die beschaafden lost zich op in dat van velerlei, slechts min of meer verzachte dialekten. Behoort nu aan een van deze de voorkeur? Misschien aan het vlaamsche, waaraan onze schrijftaal zooveel te danken heeft? of aan het oudhollandsche van de Merwestreek? Het zou nog aangaan, indien onze beschaving, of onze nationale eenheid, van zulk een streek, door verovering b. v., was uitgegaan. Zoo heeft Marseille of Bretagne in een quaestie van Fransch (*langue d'oil*) geen gezag tegenover Parijs. Doch bij ons heeft geen stad of provincie het regt, zich aldus in een nationale aangelegenheid een voorrang boven de andere aan te matigen. Alleen waar soms de invloed onzer bureu (die van 't Fransch of Hoogduitsch) de uitspraak mede bepaalde, is de bevoegdheid tot medestemmen verbeurd. Wij hebben veeleer een hooger beginsel in te roepen, een beginsel waarop allen evenveel betrekking hebben, waaraan allen zich gereedelijk zullen onderwerpen, en dat ook voor andere talen dezelfde beteekenis heeft.

Het kenmerk der beschaving is zelfbestuur. Een onbeschaafd mensch in een beschaafde maatschappij is kennelijk aan zijn nalatige, bij beurten hangerige en

houterige houdingen en bewegingen; zoo iemand heeft zijne leden niet tot zijn dienst; overal verraadt zich een wanverhouding tusschen doel en middel, hier weer verkwisting daar weer onvoldoende inspanning van krachten; kortom zijn verschijning is onharmonisch en daardoor onbehagelijk. Een onbeschaafde, platte uitspraak is degene die getuigt van verwaarloosde tucht in het spraakorgaan: nu eens wordt er noodeloze (d. i. niets beteekenende) nadruk aan een klank gegeven, dan weer is de houding der deelen van mond of keel onjuist, en de klank speelt onzeker heen en weer; klinkers verbreedden zich tot avontuurlijke tweeklanken, en wat twee of meer klanken wezen moest vloeit zamen tot een vormeloos geheel. De beschaafde uitspraak daarentegen treft aanstonds met zekerheid de verlangde houding, geeft juist genoeg karakter aan den klank om hem duidelijk te doen uitkomen, en bespaart de nadrukkelijke uitspraak om gewigt te geven aan 't belangrijkste. De beschaafde mensch is de techniek van het spreken meester; daardoor bevredigt hetgeen hij zegt den schoonheidszin, en wordt tevens gemakkelijk verstaan.

Passen wij dit beginsel toe op de beoordeeling der nederlandsche uitspraak, dan zal het blijken, dat onze ideale beschaafde taal een bloemlezing zou zijn uit de vereffende dialekten die wij om ons heen hooren. Het gemeenschappelijk bezit van alle ontwikkelde Nederlanders zal moeten worden aangevuld met het keurigste deel van wat enkele landstreken opleveren, voorondersteld altijd dat men zich daar toelegt op beschaafde taal.

Alwat, zelfs in beschaafden mond, het kenmerk der beschaafde uitspraak niet vertoont, moet van ons standpunt als pathologische afwijking beschouwd worden. Bij deze is het de taak der speciële taalkenners, na te gaan, wat door den invloed van ouder taaleigen (landfriesch,

nedersaksisch), wat daarentegen door verwaarloosde opvoeding van geest en ligchaam is ontstaan. Doch het archaïstische zoomin als het armoedige kan, waar van het normale hedendaagsche Nederlandsch (de basis van het schoolonderwijs) sprake is, in aanmerking komen.

Na deze algemeene beschouwingen stel ik mij voor, omtrent de klanken van het beschaafde Nederlandsch, in verband met het een en ander uit onze dialekten en de meest beoefende nieuwere talen, het volgende aan de belanghebbenden in overweging te geven.

I. Vocalen.

Van een uitvoerige beschrijving der vocalen (klinkers) in hun ontstaan en akustische eigenaardigheid hebben wij voor het taalonderzoek slechts met een gedeelte te doen.

“Bij *a*”, leert ons Donders (p. 11), “is het mondkanaal naar voren trechtervormig verwijd en ruim geopend.”

Uit deze houding kan men allengs overgaan in die bij *i*, door het voorste deel der tong tot het gehemelte te brengen. Er ontstaat zoodoende een vernauwing tusschen de plaats waar men *k* en die waar men *t* uitspreekt.

Van den *a* gaat men over tot *u* (onzen *oe*) door tusschen de lippen een vernauwing te maken.

Zijn deze vernauwingen onvolkomen, dan blijft de klank tusschen *a* en *i* of tusschen *a* en *u*; wij verkrijgen de onvolkomene vocalen waarvoor ons alphabet de teekens *e* en *o* bezit.

Eindelijk is het mogelijk, twee vernauwingen gelijktijdig aan te brengen, de eene op de plaats van *i*, de andere op die van *u*. Volkomene *i* en *u*, gelijktijdig uitgesproken, geven onzen holl. en franschen *ü*; de onvolkomene vocalen *e* en *o* geven met elkander de klanken die wij en de Franschen met *eu*, de Duitschers met *ö* aanduiden.

Wij hebben dus de *i*-reeks, de *u*-reeks en de *ü*- of gemengde reeks van vocalen, alle drie uitgaande van de *a*, en door onvolkomene vocalen heen uitlopende op de eindtermen *i*, *u*, *ü*.

Hoevele van die onvolkomene vocalen men in elke reeks zal aannemen, hangt af van de taal die men behandelt. In het Nederlandsch worden er door prof. **Donders** telkens twee erkend (p. 10):

de *e* in *bed* en die in *beer*,

de *o* in *bor* en die in *boor*,

de *eu* in *lui* (eerste helft van *ui*) en die in *beur*.

Naar mijne overtuiging behoort hierbij in elke reeks een derde vocaal, die door **Donders** (p. 15) ten onrechte als tweeklank wordt verklaard, t. w.

de *e* in *been*,

de *o* in *boon*,

de *eu* in *deun*.

Volgens **Donders** zouden wij hier een *ei*, een *ou* en een *öü* hebben. Ik vermag die tweeklanken enkel toe te schrijven aan een pathologische uitspraak, die het sterkst uitkomt in plat Rotterdamsch. Zij ontstaat doordien men, in plaats van den vocaal dadelijk zuiver in te zetten, te digt bij den *a* begint, en dan, gevoelende dat men digter bij den eindvocaal der reeks moest zijn, het doel voorbijschiet en in dien eindvocaal zelf overglijdt. Men begint bij den tweeden *e*, *o*, *eu* van **Donders**, en corrigeert dan het verkeerd begonnene met zooveel inspanning dat men weer te ver gaat, en in den *i*, *u*, *ü* teregt komt. Ongeveer op het midden van dien overgang zijn de organen zoo gesteld, dat men, indien zij in die houding bleven, den bedoelden klank zou verkrijgen, denzelfden namelijk die in 't fransche *dé*, *seau* of *deux* gehoord wordt. Een Fries zal dit niet gebeuren; hij zegt dadelijk *been* en *deun* met

den juisten vocaal; alleen den derden *o* bezit hij niet en spreekt in plaats daarvan den tweeden uit, zoodat *brood* bij hem denzelfden vocaal als *boor* bevat. Daarentegen komt de derde *o* duidelijk uit bij den Gelderschman uit den Achterhoek, wanneer hij *steenkolen* (*o*²) van *bloemkoolen* (*o*³) onderscheidt. En dat de *e*, *o*, *eu* die wij bedoelen als enkele vocalen behooren te luiden, wordt bevestigd door de analogie der taal; er is reden voor *ik bleef*, *ik bood*, *een keus* (bliven, biden, kizen), maar niet voor *ik bleif*, *ik boud*, *een köüs*, evenmin als voor

“den pronk der dalen,
dien verheiven aikenboum”,

waarover wijlen S m e e r zich vrolijk maakte.

Bij voortgezette proefneming met den phonautograaph op de onvolkomene vocalen zal het zelfstandig en enkelvoudig karakter der derde termen in elke reeks zich door een eigenaardige golflijn moeten verraden.

Wat de notatie der vocalen betreft, zou ik boven de bij *Donders* gebezigde het voorbeeld verkiezen dat hij zelf bij de *r* geeft. Onder *o*^a, *ö*^a, *o*^b zou men genegen zijn een vocaal met een naslag te verstaan. Bovendien verdient het de voorkeur, een enkelen klank anders dan met een letterverbinding aan te wijzen. Waarom niet, als eenparig beginsel voor al de drie reeksen, de termen onderscheiden door exponenten? De Nederlandsche taal zou dan het volgende schema van 14 vocalen opleveren:

		<i>a</i>	
	<i>e</i> ¹	<i>ö</i> ¹	<i>o</i> ¹
		<i>ö</i> ¹²	
	<i>e</i> ²	<i>ö</i> ²	<i>o</i> ²
	<i>e</i> ³	<i>ö</i> ³	<i>o</i> ³
<i>i</i>		<i>ü</i>	<i>u</i>

Gaan wij deze veertien een voor een na, dan komen wij aanvankelijk tot deze resultaten:

- a. De *a* is uit den aard der zaak een zeer veranderlijke type, daar hij naar *e*¹, *ö*¹ en *o*¹ kan overhellen. Reeds daarom zou ik willen vragen, of de vrij gecompliceerde golflijn fig. 2a bij *Donders* werkelijk den zuiveren *a*, dan wel een pathologische afwijking naar de kant van *o* vertegenwoordigt. Zuivere *a* heb ik voor mij hier te lande van niemand zoo goed als van Friezen gehoord, en buitenslands in beschaafd Engelsch (*father*). — Voorts is het m. i. zeker, dat onze korte *a* in *lat*, *bar* altijd een andere kleur heeft dan de lange in *laat*, *baar*; misschien helt de korte vocaal ook in de beschaafde uitspraak iets naar *o* over.

Achter langen *a* hoort men ten onzent wel een *ö*¹² („stommen *e*”) naklinken. Te Dokkum treedt hiervoor een *e*² (onze zoogen. *i* in *lid*, *kin*) in de plaats.

I—reeks:

*e*¹ = *e*² bij *Donders*. De fransche *è* (*père*), bij ons kort in gesloten lettergrepen als *bed*. Er bestaat een speling naar de *a* (D. haalt daarvoor *vet*, *gebed* aan), doch lang niet algemeen, en slechts bij enkelen zoo ver gaande als het eng. *man*, *bad*. Bij anderen trekt de *e*¹ ook wel naar *e*², zoodat men bijna *bid* en *vit* hoort zeggen; wat in beschaafd Engelsch, zoowel als vóór *n* in het dokkumer dialekt (*cint*), de regel is. Bijzonder plat klinkt het wanneer men in plaats van *e*¹ een *e*² met naklinkende *a*, en zelfs een vollen tweeklank *e*²*a* verneemt. Deze *a* wordt dan ligt weer verzwakt tot *ö*¹² („stommen *e*”).

Lang is de *e*¹ dien velen vóór een *r* uitspreken

in woorden als *paard*, *staart*, *wereld* (*wareld*), *kerel* (*karel*).

e^2 = *e* bij Dond. De fransche *ê* (*frêne*, *tête*). Bij ons lang geregeld vóór den *r* (*beer*, *meer*), waar bij anderen een *i* naklinkt, ten einde den (plat uitgesproken) e^3 te bereiken. In geldersche dialekten is e^3 een afzonderlijke vocaal, die een eigen rol speelt; bij ons bestaat hij enkel onder den invloed van *r*.

Bovendien is onze korte *i* geheel in e^2 overgegaan: *lid*, *mis*, *gebit*; waarin alleen de Limburger ons niet schijnt te volgen.

e^3 . De fransche *é* (*pré*, *été*); bij ons altijd lang: *steen*, *been*, *leed*, *hé*, *mee*; nooit vóór een *r*, in welk geval de e^2 optreedt. In het Engelsch en platte Hollandsch bekleedt e^2 , ja e^2i de plaats van e^3 , met varianten als de door Dond. p. 15—16 onder *ei* vermelde; en wordt zelfs wel tot vóór den *r* vernomen; waar de uitspraak tot *ai* verbreed is in het leydsche *mehair* (voor *mijnheer*). Den naklinkenden *i* hoorde ik te Amsterdam ook tot $j\ddot{o}^{12}$ verbasteren ($ge^2j\ddot{o}^{12}l$ in plaats van *geel*).

i. Bij ons bestendig *ie* geschreven en (behalve vóór den *r*) kort uitgesproken (*bier*, *niet*, *lieden*). In Stadfriesch met een naklinkenden “stommen *e*” veelal vóór *r*, en nog platter vóór andere consonanten; het allersterkst is een uitspraak met naklinkenden *a*.

U—reeks:

o^1 = o^a bij Dond. Fransche *o* in *mort*, *hotte*; bij ons altijd kort, in *bol*, *stok*, *lot*. In onze dialekten trekt ook lange en korte *a* veelal naar o^1 . Voorts

hoort men in Holland den o^1 weer in o^2 overgaan, zoodat de platte spraak tusschen *stok* en *bok* geen onderscheid maakt. Even als de e^1 , wordt de o^1 wel vervangen door den volgenden term der reeks met vlugtigen of vollen a .

$o^2 = o$ bij Dond. De fransche $ó$ (*nótre, cône*), kort in *coquin*. Bij ons kort in *bok, krom*; lang enkel vóór r (*boor, hooren*). In Stadfriesch ook vóór andere consonanten: *brood*. Evenzoo het engelsche *broad*, dat bij anderen weer met o^1 wordt gebruikt. In Gelderland als afzonderlijke vocaal.

o^3 . Fransche o in *beau, maux*. Bij ons enkel lang: *boon, dook, loop*; nooit vóór een r , in welk geval de o^2 optreedt. In het Engelsch en platte Hollandsch bekleedt o^{2u} , ja o^{2u} de plaats van o^2 , en wordt zelfs wel vóór een r vernomen.

u . Bij ons geregeld *oe* geschreven; de fransche *ou*, italiaansche *u*; lang slechts vóór een r : *boer*; anders kort: *doel, voeten*. Naklinken van "stommen e " en zelfs a even als bij i .

Gemengde reeks:

$ö^1 = a^ö$ bij Dond. De fransche *eu* of *oeu* in *boeuf, heure*; bij ons kort, en slechts in de beide tweeklanken (zie beneden), die met *ui* geschreven worden.

$ö^{12}$. Tusschen $ö^1$ en $ö^2$ liggen twee bekende klanken:
 1°. de engelsche vocaal in *bird, son, sun, must*;
 2°. onze "stomme e ", door mij in de Hebreeuwsche Grammatica "onbepaalde vocaal" genoemd; immers daarin is het karakter der drie volkomene vocalen

a, *i*, *u* tot een soort van neutralen tint dooreenge-mengd, en de mondhouding ligt ongeveer in het midden tusschen die bij de drie grondvocalen, met een neiging naar die van den uitgangsvocaal van alle drie reeksen: *a*. Van daar 1°. dat een platte uitspraak uit *e*³ en *ö*³ telkens in dezen “stommen *e*” vervalt (men hoore het volk slechts *Artis*, *Bertus*, *geranium* zeggen); 2°. dat hier naar alle zijden afwijkingen bestaan, en men dialektisch *ö*¹, *ö*³, *e*¹, *e*³, ja *o*¹ in de plaats ontvangt. Tot *e*³ wordt de klank slechts door hen verbasterd, die door het schrijfteeken (afzonderlijk als *e*³ uitgesproken) misleid, daaraan zijn volle waarde meenen te geven.

*ö*² = *ö* bij Dond. Bij ons *eu* gespeld; l a n g, altijd vóór de *r*: *deur*. Bovendien is onze korte *u* geheel tot *ö*² geworden: *bul*, *dun*, *putten*.

*ö*³. De fransche *eu* in *deux*. Bij ons altijd l a n g: *beul*, *deun*, *neus*; nooit vóór een *r*, in welk geval de *ö*³ optreedt. In plat Hollandsch komt voor *ö*³ hetzij *ö*^{3u} of *ö*^{3ü} in de plaats, en wordt zelfs vóór een *r* vernomen.

ü. De fransche en holl. *u* (*bulle*, *pur*; *buur*, *minuut*); bij ons kort, behalve vóór een *r*. Dialektisch komt ook hier wel een naklinkende *ö*¹² voor.

In het Fransch vinden wij al deze vocalen terug, behalve misschien *ö*², daar het schijnt dat de eerste *eu* in *heureux* eveneens als *ö*³ moet worden uitgesproken.

Het Engelsch kent geen zuivere *i* en *u*. In *pin*, *been* blijft het tusschen *e*³ en *i*, in *pull*, *fool* tusschen *o*³ en *u* zweven. In de *i*-reeks hebben wij een middenklinker

tusschen *a* en *e*¹ in *man*, *hat*; een *e*¹ in *head*, *bread*; de *e*³ is tot *e*²ⁱ verbasterd in *lake*, *hate* (niet eenzelveig met ons *leek*, *heet!*). In de *u*-reeks komen voor: een *o*¹ in *not*, *naught*, een *o*² in *broad*, *borne* (bij anderen door *o*¹ vervangen), en in plaats van *o*³ een *o*^{2u} of *o*^{2u} in *low*, *note*. De *gemengde reeks* ontbreekt op den *ö*^{1a} in *bird*, *son*, *sun* na, die digter bij de *a* ligt dan onze "stomme *e*."

In het Hoogduitsch, zooals het mij als kind in het land-zelf geleerd is, heerscht een onzekerheid omtrent de juiste uitspraak der vocalen, die (te oordeelen naar de transcriptie van ongeletterde talen door Duitschers) voor een deel aan eigenaardige tusschentermen in de vocaalreeksen zal te wijten zijn. Ook hier is de *i* in *viel*, *mit* tusschen zuiveren *i* en *e*², de *u* in *Uhr*, *Mutter* tusschen zuiveren *u* en *o*³, zoo ook de *ü* in *Thür*, *dürr* tusschen zuiveren *ü* en *ö*³ gelegen. De *e* in *Bär* zweeft tusschen *e*¹ en *e*², die in *fett* tusschen *e*² en *e*³, zelfs de *e*³ in *Weh* heeft een neiging tot *e*². De *o* in *Wort* ligt tusschen *o*¹ en *o*²; die in *Sonne* is *o*² met een neiging tot *o*³; en in *Mond* is nog de *o*³ niet geheel bereikt. Evenzoo heeft men den *ö* van *Hörner* tusschen *ö*¹ en *ö*³ en dien van *König* tusschen *ö*² en *ö*³ te zoeken. De *ö*^{1a} vervalt ligter dan bij ons in *ö*¹ of *e*¹. In het algemeen zou men zich zóo kunnen uitdrukken, dat in het Hoogduitsch de reeksen iets korter zijn dan bij ons, en elk twee of drie termen bevatten, die tusschen de onze in vallen. Geen wonder dan, dat de Duitscher bij 't spreken van vreemde talen vooral met de vocalen moeite heeft, en wij de zijne zoo ligt verkeerd ten gehoor brengen.

Het Italiaansch mist de gemengde vocaalreeks. Behalve *a* wordt er tweërlei *e*, *i*, *o* en een enkele *u* onderscheiden. T. w. *e larga* = *e*¹; *e stretta* = *e*²; *i sottile* = hoogd. en eng. *i*; *i oscuro* = onze reine *i*; *o*

largo = o^1 ; *o stretto* = o^2 . In plaats van *largo* en *stretto* zegt men ook *aperto* en *chiuso*.

Overal merkten wij een zeker evenwigt op tusschen het gebruik dat van de eene en de andere reeks gemaakt wordt. De tusschentermen der *i*-reeks en die der *u*-reeks corresponderen met elkander; en waar het stelsel zoo volledig is als bij ons, ook die der gemengde reeks. Dit laatste verschijnsel laat zich zoo verklaren, dat bij het gelijktijdig uitspreken van een tong- en een lippenvocaal beiderlei organen in dezelfde mate worden ingespannen, zoodat een e^1 met o^1 zamengaat en den \ddot{o}^1 vormt, en zoo vervolgens. Om ongelijke termen te vereenigen wordt er een bijzondere inspanning vereischt, en het is de vraag of de daartoe noodige gedwongen houdingen der spraakorganen in dialekten of talen gebruikelijk zijn.

Het Fransch (en gedeeltelijk ook het Portugeesch) heeft in elke reeks nog te beschikken over een neusklinker (nasalen vocaal), waarbij nog een *a* komt die dezelfde wijziging heeft ondergaan. Deze nasalen ontstaan door het openzetten der achterste neusopeningen, zoodat de adem door mond en neus tevens strijkt.

De *a* geeft zoodoende den klank in *plante*, *parent*;

de e^2 dien in *lin*, *pain*, *tiens*;

de o^2 dien in *on*, *mont*;

de \ddot{o}^2 dien in *un*, *Autun*.

Overal is hier een *n* in de uitspraak weggevallen, doch heeft zijn nasaal karakter aan den vocaal achtergelaten. De vreemdeling, die het mechanisme dier vocalen niet begrijpt, vervangt ze ligt door een naklinkenden *ng*; en zoo hooren wij den Duitscher op reis van *öng salong charmang* en *très-bieng* spreken.

II. Tweeklanken.

Een tweeklank ontstaat doordien twee vocalen op elkander volgen zonder dat de adem daartusschen afgebroken wordt.

Die vocalen behooren hetzij tot dezelfde of tot verschillende reeksen.

In onze taal ligt daarbij de nadruk steeds op den eersten vocaal, terwijl de laatste een der eindvocalen *i*, *u* of *ü* moet wezen.

In de eerste klasse, waar zich de tweeklank tot éene vocaalreeks bepaalt, zouden er twaalf bestaanbaar zijn; doch daarvan zijn er, zoover mijne ondervinding strekt, in het Nederlandsch zes normaal, twee plat en vier in het geheel niet in gebruik:

ai. Met korten *a* in *ai*! thans bijna in onbruik.

Doorgaans met langen *a* (*aa*): *aaijen*, *baai*, *maait*.

e¹i = *e²i* bij Dond. Met korten *e*: *kei*, *beiden*. In platte spraak tot *ai* (amsterdamsch) of *e²i* verschoven. In dit laatste geval wordt de *i* soms in gesloten lettergreep zeer kort, of verdwijnt geheel (bijna *me²t* voor *meid*).

e²i. Met korten *e*, geschreven *ij*, bij enkelen om verborgene redenen ook *y*: *mij* (*my*), *krijt*. In een hollandschen mond wordt *e²i* doorgaans tot *e¹i*, en dialektisch zelfs tot *ai* verbasterd.

Met langen *e* in plat Hollandsch in plaats van *e²* (tweeklank *ei* bij Donders).

ö¹ü. Volgens de fijne opmerking van Donders (*ö¹ü*) in *huis*, *gebruik*; kortom overal waar de zoogen. *ui* in

gesloten lettergreep staat; met korten *ö*. In platte uitspraak kan de *ü* mede tot *ö* worden (*hö¹s*, lange *ö*), of worden weggelaten, terwijl de *ö¹* tot *ö³* wordt (*hö³s*, korte *ö*).

(*ö²ü*) Met langen *ö* in plat Hollandsch in plaats van *ö³* (tweeklank *öü* bij D.).

au. Met langen *a* (*aaü*) in *laauw*, *blaauw*; doch bijna in onbruik, daar hier de *a* nagenoeg algemeen in *o¹* is overgegaan.

Met korten *a* enkel in de interjectie *au!* die nauwelijks bij de beschaafde taal kan gerekend worden.

ou = *o²u* bij D. Met korten *o*: *koud*, *bouwen*.

Met langen *o* slechts in plaats van den meer en meer verouderenden *au* (*aaü*). Ook hier den *o* kort te nemen, is meer plat.

(*o²u*) Met langen *o* in plat Hollandsch in plaats van *o³* (tweeklank *ou* bij D.).

In de tweede klasse, waar de tweeklank in een andere vocaalreeks overgaat, zou het Nederlandsch er 24 verschillende kunnen bezitten; doch daarvan zijn er zes normaal, zeven plat, en elf, zooveel ik weet, in 't geheel niet in gebruik:

e³u. Met langen *e*: *eeuw*, *leeuw*. In Stadfriesch en elders als *e²u* (*eu* bij Dond.) of *e²u* uitgesproken; daarentegen hoort men in Holland wel *e²ü* of *e³ü*.

iu = Met korten *i*: *kieuw*, *kieuwen*, *vernieuwd*. Waar de lettergreep met *iu* sluit en de volgende

met *w* begint, wordt de *u* hier en daar in platte uitspraak weggelaten, en de *w* uitgesproken als in *wat*, of zelfs als *v* (*nie-we* of *nieve*, en door verharding van *v* vóór een slot-*d* *verniefert*). Elders voor *üu* verwisseld: *nuw* als *uw*; of voor *iü*.

δ^i = a^i bij D. Met korten δ : *lui*, *bui*, *pui*; alleen in open lettergreep (ook *luilak*, *puiboek*) (*). In gesloten lettergreep altijd $\delta^i\ddot{u}$ (zie boven).

$\ddot{u}u$. Met korten \ddot{u} : *uw*, *gehuwd*. Waar men in *nieuw* een *iu* herkent, dient men in voorbeelden als deze een *iüu* aan te nemen. Ook hier weer uitspraken als *u-we*, *wve*, *gehuuft*.

δ^i . Met langen *o*: *mooi*, *tooide*, *hooijen*. In Stadfriesch en elders als δ^i (*oi* bij Dond.) uitgesproken; terwijl in plat Hollandsch zelfs wel δ^i gehoord wordt.

ui . Met korten *u*: *boei*, *loeide*, *stoeijen*.

Bij meerdere bekendheid met onze volkstaal zal misschien de lijst der pathologische tweeklanken nog aangroeijen.

III. Consonanten.

Gelijk ook Donders ons weer verzekert, is het niet mogelijk van de consonanten een voldoende algemeene

(*) δ^i (δ^i D.), door Donders in het dialektische *meuje* voor *mooi* aangenomen, zou ik niet durven overnemen. Komt zulk een vocaalverbinding ergens in gesloten lettergreep voor, of zegt men ook wel $m\delta^i$? In het aangehaalde woord hoor ik twee lettergreepen; de eene gaat uit op δ^i en de andere begint met *j*.

definitie te geven. Wij zullen daarin moeten berusten. Intusschen is het onloochenbaar, dat zij althans met verdere vernaauwing der organen dan de vocalen worden gevormd, die dus een sterkere belemmering van den adem te weeg brengt.

De plaats en in mond of keel waar de consonanten ontstaan, kunnen wij ongeveer tot zes terugbrengen :

- 1°. de keel: ... *gutturalen*, *h* - consonanten ;
- 2°. de rug der tong en het gehemelte: *faucalen*, *k* - consonanten ;
- 3°. het voorste gedeelte der tong en dat van het gehemelte: *palatalen*, *i* - consonanten ;
- 4°. de punt der tong en de tandkassen of tanden : ... *dentalen*, *t*-consonanten ;
- 5°. de onderlip en de boventanden : ... *labiodentalen*, *f* - consonanten.
- 6°. de lippen : ... *labialen*, *p* - consonanten ;

Een andere indeeling berust op de wijze van articuleren, d. i. op de houding der organen :

- 1°. Door volkomen afsluiting van den adem ontstaan de explosieven, *slagconsonanten*; hetzij bij het sluitenzelf (*Etna*, *hopman*), of bij het ontsluiten (*tam*, *pen*), of bij het sluiten en ontsluiten beide (*otter*, *appel*).

- 2°. Gaat deze afsluiting gepaard met een vernaauwing in de keel, waardoor stemgeluid wordt voortgebracht, dan wordt de harde explosief *verzacht* (*pan — ban, tam — dam*). M. a. w. op het oogenblik-zelf dat wij den harden uitspreken, houdt de keeltoon van 't spreken of zingen voor een oogenblik op; daarentegen onder den zachten explosief duurt die toon voort. Daarbij verzamelt zich de adem, die den keeltoon onderhoudt, achter de sluiting, en het duurt niet lang of men moet deze openen, zal de consonant niet hard worden.
- 3°. Wordt onder het uitspreken van een zachten explosief aan den adem doortogt door den neus geopend, dan ontstaat er een *nasaal* (neusconsonant) (*). Men behoeft den neus slechts af te sluiten om uit *m* weer een *b*, uit *n* een *d*, uit *ng* een (harden franschen en frieschen) *g* te hooren ontstaan.
- 4°. *Ruischconsonanten*, fricativen, verkrijgt men door onvolkomen sluiting der spraakorganen, die den adem belemmert doch niet afbreekt. Ook hier ontstaat door medewerking der keel een onderscheid tusschen zacht en hard.
- 5°. *Ratelconsonanten* worden voortgebracht door een trillende beweging van spraakorganen, die elkander telkens raken, en daardoor een snelle afwisseling van sluiting en ontsluiting veroorzaken.

(*) Bij Donders: "neusklinker", een naam dien ik liever voor de nasale vocalen van het Fransch gebruiken zou.

Na deze verklaring kunnen wij de nederlandsche consonanten in het volgende schema voorstellen:

	Slagcons.		Nasaal	Ruischcons.		Ratelcons.	
	hard	zacht		zacht	hard	zacht	hard
<i>Gutturaal:</i>	†			<i>h</i>			
<i>Faucaal:</i>	<i>k</i>	(<i>g</i>)	<i>ng</i>	<i>ch</i>	<i>g</i>	(<i>r^s</i>)	(<i>r³</i>)
<i>Palataal:</i>				<i>j</i>	<i>j</i>		
<i>Dentaaal:</i>	<i>t</i>	<i>d</i>	<i>n</i>	<i>s</i>	<i>z</i>	<i>r²</i>	<i>r²</i>
				<i>l</i>	<i>l</i>		
<i>Lab.-dent.</i>	<i>w</i>	<i>w</i>		<i>f</i>	<i>v</i>		
<i>Labiaal:</i>	<i>p</i>	<i>b</i>	<i>m</i>	(<i>w</i>)	(<i>w</i>)		

Gutturalen. Bij ons 1°. “spiritus lenis”, de **h** van ’t semitische schrift, waarvoor wij geen schrijfteeken bezitten, zoodat ik daarvoor in het schema een † heb gezet. Bij volkomen afsluiting in de keel wordt hij duidelijk vernomen, b. v. in ’t begin van een woord dat heet te openen met een vocaal, of tusschen *a* en *a* in *naäpen*. In de Hebr. Gramm. heb ik dezen klank uitgedrukt door een omgekeerde *h* : *ψ* (*).

2°. “Spiritus asper”, onze *h*, door eenige vernaauwing in de keel veroorzaakt.

(*) Met de Hamza der Arabieren, die Donders voor iets anders dan spiritus lenis houdt (p. 18), is inderdaad deze-zelf bedoeld; de Hamza van D. is de arab. Ain **ه**, hebr. **ה**; en hetgeen D. Ain noemt is de Ghain **ג**. Zie slechts Wright, Ar. Gramm. § 2 of Brücke, Beitr. zur Lautl. der arab. Spr. S. 25, 28, 33. Het schrijfteeken voor Hamza heeft hier verwarring veroorzaakt.

Fauca len. De zachte slagconsonant *g* (de fransche in *goutte*, engelsche in *game*, hoogd. in *giessen* enz.) komt bij ons geregeld voor in het friesche dialekt. Elders enkel als verzachting van *k* vóór zachte consonanten (*bakboord*), terwijl in alle overige gevallen de aspiratie (verandering in een ruischconsonant, door onvolkomen sluiting) regel is geworden. De geaspireerde *g*, die overigens ook in 't Westfaalsch en Nieuwgrieksch wordt aangetroffen, schijnt menigeen ten onzent moeilijk te vallen; althans wij hooren hier gedurig een *ch*, een raauwen *r^s*, ja zelfs een barbaarsch keelschrapen. Ook de *ch* wordt dikwijls maar al te veel gutturaal of ratelend te voorschijn gebragt. Wij bezitten dan ook geene andere voorbeelden van aspiratie der gebruikelijke slagconsonanten: de engelsche harde en zachte *th* (geaspir. *t* en *d*) hebben wij niet; en *f* en *v*, zoowel als harde en zachte labiale *w* zijn iets anders dan eenvoudige aspiratie van *p* en *b*. De articulatie van *ch* en *g* vormt een uitzondering op onze gewoonten, en vooral de *g* is moeilijk door de bijkomende beweging in de keel.

De *ng* komt nooit (als b. v. in de talen van Neerl. Indië) in het begin van een woord voor. De ongelukkige schrijfwijze *ng* (d. i. een klank als de *n* doch op de plaats van *g* gevormd) geeft aanleiding tot de dwaling, dat er op den nasaal nog een *g* behoort te volgen (*zingen* evenals *zanggezelschap*), en tot de dwaze afdeeling van lettergrepen in *zin-gen*, *din-gen*, waarover beneden.

De *r^s* (braauwende *r*) is dialektisch b. v. te Zwolle, en modieus misschien omdat het parijsche Fransch ook braauwt. Overigens nadert die klank bij ons (door een verminderd aantal der trillingen) veelal tot de (geaspireerde) *g* en *ch*, zoodat dan *Maart* en *maagd* bijna eenzelvig klinken. Reeds hierom verdient de dentale *r* de voorkeur.

Palatalen. Op de plaats van *i* ontstaat een consonant *j* (de engelsche *y* in *you, yes, year*), door de vernauwing nog enger te nemen dan bij dien vocaal. De hoogduitsche *j* wordt met nog sterkere vernauwing en verder naar achteren gearticuleerd.

De palatale sisklank, die in franschen *ch*, hoogd. *sch* en engelschen *sh* al verder naar voren wordt gevormd, en dien Donders in ons *sjouwen* en *charter* hoort, behoort in het Nederlandsch niet thuis. Wie niet van jongs af in het spreken van vreemde talen geoefend is, zal met zulk een klank alle mogelijke moeite hebben. *Machine* b. v. luidt bij het volk altijd *masjine* of *massine*. In een woord als *sjouwen, sjourren* hebben wij een *j* achter een *s*, zoo goed als in het fransche *sien, nation*; en de voorname wereld die hier fatsoenshalve een uitheemschen klank in de plaats stelt, spreekt in het wezen der zaak even verkeerd als of zij in 't Fransch *chin, nachon* wilde zeggen. Toch moeten wij een pathologischen sisklank van dien aard erkennen in zekere platte uitspraak van *vos, das*, waar de dentale *s* te ver naar achteren wordt aanzet, iets dat enkelen zelfs in 't begin van een woord doen.

Dentalen. Onze *l* wordt gevormd door een volkomen sluiting alleen aan de punt der tong, terwijl de adem aan weerskanten voorbijstrijkt. Geen wonder, dat deze geheel eigenaardige klankvorming, even als de ratelende bij den *r*, aan verscheidene pathologische afwijkingen blootstaat.

De *r* klinkt in 't friesche dialekt evenals in 't Engelsch bijzonder zacht; in 't begin van een lettergreep schijnt hij uit één enkelen tongslag (vgl. Dond. p. 20) te bestaan; en vóór een slotconsonant na langen vocaal (*boord, peerd*, vgl. eng. *bird, park*) komt het mij zelfs voor, dat er geen tongslag, maar in plaats daarvan de onbe-

paalde vocaal \bar{v}^2 , of bij anderen een gutturale slagconsonant (spiritus lenis), voorkomt. Voor dit laatste zou de omstandigheid pleiten, dat bij het zingen in 't Engelsch slechts de volle *r* gebruikt wordt, — die overigens in Schotland, Ierland en Wales de eenige bestaande is. Het verdient een nader onderzoek *in loco*, of de kreunende *r* tegelijk met den vocaal, in plaats van den echten *r* daarachter, — een uitspraak die *D o n d e r s* uit het plat-Londensch aanhaalt (p. 20) (*) — ook bij Friezen voorkomt.

Labio-dentalen. De *f* en *v*, die gevormd worden niet met de beide lippen, maar met de onderlip en de boventanden, hebben daardoor tevens voor het gehoor een eigenaardig karakter, en behooren om beide redenen van de *p*-reeks gescheiden te worden. De slagconsonant die op dezelfde plaats wordt gevormd, is onze gewone *w* in den aanvang der lettergreep; ook in 't Hoogduitsch gebruikelijk, en die dus van den zoo aanstonds te vermelden labialen *w* verschilt zoowel door de plaats als door de wijze van articuleren.

Labialen. Het Nederlandsch beschikt zoowel als het Engelsch over een ruischenden *w*, die niets anders is dan de *u*, met sterkere vernaauwing dan voor den vocaal gebezigd wordt. Die klank komt uitsluitend achter een *u* voor: *huwen* (d. i. *hüu-wen*), *rouwen* (*ro^u-wen*), *eeuwen* (*e^u-wen*), en moet van onzen gewonen *w* (in *wat*, *wil*) onderscheiden worden. Een platte uitspraak kent alleen den labiodentalen *w*.

(*) Evenals in *horse* (vulgo: *oss*) spreekt men *r* in *park*, *mart* enz. uit; en ook de *aurea juvenus* volgt dat na, daar het uitmuntend past bij den zeurenden toon waarin zij tegenwoordig iets ongedwongens schijnt te zoeken, doch die met haar stijve houding en kleederdragt in een vreemd contrast staat.

Bij de consonanten verdient nog bijzondere studie hunne wijziging onder den invloed der plaatsing in het woord. Wij mogen hier o. a. de volgende regels stellen :

1. Van twee slagconsonanten die op elkander volgen rigt zich ten opzichte der hardheid of zachtheid de eerste naar den laatsten: *opdoen* luidt *obdoen*, *bakboord* — *bagboord* (ongeaspireerde *g*), *badkamer* — *bathkamer*. Slechts duidelijkheidshalve geeft men soms den eersten zijn oorspronkelijke waarde. — In het Engelsch bestaat deze regel niet: *Bradford* wordt niet als *platform*, *backbone* niet als *bugbear* behandeld.

2. Behoudens den vorigen regel wordt aan het slot van een lettergreep de zachte consonant hard: *bet*, *breet*, *ik hep*, *ik mach*. — Anders in het Engelsch: *back* en *bag*, *hat* en *had*, *cup* en *cub* worden in de uitspraak zorgvuldig onderscheiden. En zoo bij ons nog in friesch dialect *breed*, niet *breet*.

3. De zachte ruisch- of ratelconsonant die een lettergreep opent, wordt hard achter elken consonant behalve *r*: *bladgoud* — *blatchout*, *kleedje-kleetje* (harde *j*), *hebzucht* — *hepsucht*, *bindloon* — *bintloon* (harde *l*), *vroedvrouw* — *vroetvrouw*, *badreis* — *batreis* (harde *r*); — doch *voorgond*, *voorjaar* (zachte *j*), *eerzucht*, *voorland* (zachte *l*), *buurvrouw*.

Of de derde regel van *Donders* („Vóór de resonanten [d. i. nasalen] zijn of worden al de consonanten klankloos [d. i. hard], behalve *r*”) juist is voor onze beschaafde taal, zou ik betwijfelen. Ten minste het treft mij als iets buitengewoons en onbeholpens wanneer iemand *wechnemen* voor *wegnemen*, *bloetmenging*, *machmen*, *hat men* uitspreekt; bewijs genoeg dat ik het van de meesten anders hoor. De overgang van zachte consonanten op de altijd zachte nasalen is dan ook veel geleidelijker, dan wanneer men tegelijk met het inzetten

van den nasaal eerst nog de keelbeweging moet ten uitvoer brengen. Misschien vergis ik mij, doch zou de spelling *Egmond*, in plaats van het oude *Hecmund*, de overhand hebben gekregen indien men hier een *ch* en niet een *g* hoorde?

IV. Lettergrepen.

De kleinste eenheid waarvan zich de taal in werkelijkheid bedient is de lettergreep, d. i. een groep van klanken, die altijd met een, twee of drie consonanten begint (*ra*, *dra*, *stoo*), en met een vocaal of tweeklank vervolgt; terwijl zij zich beurtelings hiertoe bepaalt (open blijft), of door een, twee, drie of vier consonanten gesloten wordt (*ras*, *raakt*, *arts*, *hardst*).

De vocaal is de kern der lettergreep, waaromheen de consonanten zich groeperen. Een woord bevat evenveel lettergrepen als vocalen of tweeklanken. Intusschen wordt in platte uitspraak de \bar{o} ¹² vóór een *n* wel weggelaten, en moet de *n* zelf als klinker dienst doen.

Nooit begint een lettergreep met een vocaal: aan het begin van een woord wordt op zijn minst de spiritus lenis uitgesproken, en deze is de gutturale slagconsonant. Dezelfde klank kan ook een volgende lettergreep openen, doch dan altijd achter een *a* (*naäpen*, *aältol*, *aërta*).

Daarentegen

I. achter een anderen vocaal dan *a* wordt de spiritus lenis vervangen, in den regel door een *j*: *kwee-jen*, *knie-jen*, *rei-jen*, *stoo-jen*, *koe-jen*.

De spelling die wij op school leerden was in dezen niet consequent. Uitgaande van de stelling, dat de uitgang enkel *en* luidde, zooals men aan woorden als *rapen*, *koopen* zag; dien uitgang behandelende alsof hij een

aangehecht woord was; en vergetende dat dit woord dan toch met een spiritus lenis beginnen zou, al heeft het latijnsche schrift daar geen teeken voor, spelde men *kweeën*, *knieën* in weerwil van de uitspraak. Immers niemand doet hier een spiritus lenis hooren; noch gaat er iemand onmiddelijk van e^3 of i op δ^{12} over, — waardoor een tweeklank $e^3\delta^{12}$ of $i\delta^{12}$ zou ontstaan en de twee lettergrepen onvermijdelijk tot een enkele zouden zamenvloeijen. Veeleer wordt de tweede lettergreep algemeen met j geopend. Daarentegen voegde men zich naar de uitspraak door *roeijen*, *reijen*, *strooijen*, *koeijen* te spellen; hier deed men afstand van het beginsel van een aangehangen *en*, en bedacht alleen dat er *jen* gezegd wordt. Daarbij beging men nog de vergissing, dat men in *strooijen* (van *stroo*) en *koeijen* een overtollige i schreef. Van waar deze vocaal? In *rei*, *baai*, *roei* hebben wij een tweeklank; doch *koei* en *strooi* zijn, zoo ik mij niet geheel vergis, uit de afgeleide woordvormen opgemaakt. Veeleer is, om van *koe* en *stroo* tot *en* te komen, een j als begin der nieuwe lettergreep ingeschoven. Bij het overgaan van den vocaal op den j wordt deze laatste onvermijdelijk eerst met geringere vernaauwing, dus als i ingezet; doch is dat nu een voldoende reden om den klank tweemaal, nl. eerst in zijn ontstaan als vocaal, en dan nog eens in zijn voltooiden staat als consonant te schrijven? Een dergelijken vlugtigen i hoort men door vooruitwerking van een j op een a , e^1 , o^1 , δ^2 dan wanneer een dentaal tusschen beiden treedt; niemand zegt eigenlijk: *das-je*, *mes-je*, *vos-je*, *bed-je*, *praat-je*, *hut-je*, maar ongeveer: *dä¹s-je*, *me¹s-je*, *vo¹s-je*, *be¹d-je*, *prät-je*, *hö²t-je* (*). Daarentegen neemt een e^3 , δ^3 of o^3

(*) *Pro memoria* stip ik aan, dat de *tj*, *dj*, *sj* in deze gevallen ligt wordt verwisseld voor de indische slagconsonanten en sisklank op de plaats der i (palatalen, anders bij ons ongebruikelijk).

in dit geval als naklank den eindvocaal derzelfde reeks achter zich: *beetje*, *neusje*, *broodje* worden *besttje*, *nō^ssje*, *brosttje*. Zal men nu deze onwillekeurige bijklanken ook als *i* of *u* gaan schrijven? Zoo ja, dan is de *i* in *koeijen*, *strooijen* geregtvaardigd: zoo neen, dan is dit een nieuwe inconsequentie.

Heeft echter de spelling die op 't oogenblik in de mode is, hierin een belangrijke verbetering gebragt?

Omdat de uitgang *en* luidde, schreven reeds onze leermeesters *kweeën* en *knieën*. Om dezelfde reden heeft men thans ook elders de *j* weggelaten, en spelt *roeien*, *kruien*, *voltooiing*. De analogie heeft daarbij gewonnen; maar het bezwaar van zoeven berhaalt zich: waarmee begint de tweede lettergreep? Indien men *roei-en*, *kru-i-en* afdeelt, dan noodzakelijk met een gutturalen slagconsonant, dien toch niemand uitspreekt. Nog erger wordt het wanneer wij *koeien*, *strooien* lezen. De afleiding uit *koe* en *stroo* laat men nu tòch liggen, en schrijft den overgangsklank alleen omdat hij gehoord wordt; intuschen laat men dien klank in zijn voltooiden staat, in zijn kracht als consonant, — die hem alleen het regt van bestaan geeft, omdat hij dienen moet om een lettergreep te openen, — onuitgedrukt, en schrijft alleen den vlugtigen, niet essentiëlen bijklank *i* (*).

M. a. w. de gebreken der oudere spelling zijn in de nieuwere verplaatst doch niet vermeden: 1°. ook zij dobbert tusschen etymologie en uitspraak; 2°. ook zij schrijft een onwillekeurigen bijklank, terwijl zij (en thans

(*) Daardoor wordt tevens de uitvlugt onmogelijk, dat de spir. len. in 't schrift niet voor een *j* verwisseld wordt om dezelfde reden als waarom men *brood* schrijft, ofschoon men *broot* uitspreekt. Wil men om de woordafleiding geen *j* schrijven, 't is mij wel; mits men dan ook *koeën* en *strooën* spelle omdat de uitspraak in zulke gevallen altijd een *j* inschuift.

nog wel in hetzelfde woord) het noodzakelijk begin van een lettergreep ongeschreven laat.

Daarbij komt nog een onbehagelijke ophooping van vocaalteekens (*oeie, ooie, aaie, ooii*), die het overzicht der lettergrepen bemoeijelijkt, vooral in verband met onze gewoonte om *ie* als *i* te lezen, zoodat men in verzoeking komt om *kruier* op *pluvier* en *koeien* op *toezien* te doen rijmen.

II. Achter een tweeklank die op *u* uitgaat wordt de spir. len. vervangen door een labialen *w*: *blauwe* (*blō^u-we*), *rouwen* (*rō^u-wen*), *uwe* (*ūu-we*), *nieuwe* (*niū-we*).

Een woord als *poëzie* (*po-we-zi*) is uitheemsch.

III. Achter een consonant wordt de spir. len. slechts dan gebruikt, wanneer men de zamenstelling van een ongewoon woord duidelijk wil doen hooren: *bloedēten*. Anders trekt men den consonant bij de volgende lettergreep (*bloe-teten, raa-polie*).

Wanneer de laatste lettergreep van een woord uitgaat op een tweeklank, dan wordt alligt de sluiting der organen bij *i* en *u* ten slotte vernauwd tot op den overeenkomstigen halfvocaal. Wij schrijven dan ook *vrouw*, *laauw* (of *lauw*), *leeuw*, om toch vooral dien onwilkeurigen bijklank te doen uitkomen. Waarom niet ook *eij*, *baaij*; of anders met de 17e. eeuw *vrou*, *laau*, *leew*?

Omtrent een *ng* binnen het woord heerschen almede vreemde begrippen. Door de spelling misleid, leerde men ons in der tijd afdéelen: *jon-ge-lin-gen*; geen wonder dat de ondermeester bij 't voorlezen dien *g* nog al eens de volle waarde gaf. Meer rationeel scheen het, ook hier het denkbeeld van aangehecht *en* in toepassing te brengen en *jong-e-ling-en* te spellen. Doch behalve het oude be-

zwaar met den spiritus lenis hebben wij hier nog dit, dat men dan ook *raad-en*, *koop-en* zou leeren. De zaak is deze, dat de *ng* in zulke gevallen dubbel is; dat *zingen* en *zinnen* alleen verschillen door de plaats waar de nasaal gevormd wordt. Zoodat de beste spelling *zing-ngen* wezen zou. Wil men de *ng* niet herhalen, in analogie met de tegenwoordige schrijfwijze *lachen* en *kachel*, dan dient dat als verkorting (scripturae compendium) te worden verklaard.

De geheele spellingquaestie is eigenlijk van ondergeschikt belang (*), en dankt haar bestaan alleen aan het ontoereikende der uit den vreemde overgenomen schrijfteekens. Een taal als het Sanskrit bezit een alphabet, uitdrukkelijk te haren behoeve geregeld en vastgesteld, op grond van behoorlijke onderscheiding harer klanken. En in het algemeen was men in Azië te dezen opzigte minder bevreesd voor doortastende hervormingen dan wij. Van daar, dat bijna ieder volk in dat werelddeel ons een ander schrift te lezen geeft; doch ook, dat zulk een schrift zich veel beter dan bij ons aan de taal-zelf pleegt aan te sluiten. Eerst waar men heilige boeken heeft, zien wij aan het stelsel waarnaar deze zijn geschreven, ligt een orthodox, ja heilig karakter toekennen, en het wordt dan door de geloovigen op de meest uiteenloopende taaleigens toegepast. Zoo wordt Perzisch, Spaansch, Hoogduitsch met hebreeuwsche, Turksch door Christenen met grieksche of armenische, door Moslims, evenals Perzisch, Hindustani, Maleisch, ook wel Javaansch,

(*) Anders zouden wij nog veel meer moeten vragen; b. v. waarom het stelsel van den dag *macht*, *recht*, *plicht*, en toch niet *gij moocht*, *hij zecht*, *hij licht* (liggen) *verkiest*, ja om dezelfde reden *gij hept*, *gij hatt* (of *hat*)?

met arabische karakters geschreven; en niets anders is het, wanneer allerlei talen op het gewezen of hedendaagsch gebied der roomsche kerk met het latijnsche alfabet worden opgeteekend. Zoolang men eenigszins kan, behelpt men zich met de daarin bevatte teekens (*); eerst wanneer de taal al te weerspanning blijkt aan het opgelegde juk, voegt men er eenige nieuwe bij, zonder veel regel of systeem. Wij zijn in Westeuropa "gelukkig" in 't bezit van een internationaal schrift; het Procrustesbed waarnaar elke taal op hare beurt gerekt, bekapt en verwrongen wordt totdat zij daarin past. Een voordeel voorzeker... voor de boekdrukkerijen. Een nadeel daarentegen voor de geheele maatschappij; want de spelling, die eenvoudig de spraak moest weergeven, is een belemmering geworden voor het juist verstand der klanken en lettergrepen, een eeuwigdurend struikelblok voor het onderwijs. De moeite, aan het aanleeren en het herzien onzer spellingen besteed, wordt ons door niets vergoed; en er is zooveel anders en beters dat daarom ongedaan blijft! Die verkeerde zelfstandigheid, aan een bloot spiegelbeeld toegekend omdat het valsch en verwrongen is, heeft in haar gevolg een vereering, die aan den eerbied van 't voorgelacht voor 't heilige letterschrift herinnert (†). Op den achtergrond schijnt hier over 't geheel de voor-

(*) Toen Trissino in de 16de eeuw het Italiaansch met de grieksche epsilon en omega wilde verrijken, verzetten zich de Toscanen daartegen, voornamelijk op grond, dat de grieksche tusschen de latijnsche letters in den druk een leelijk effect zouden maken. Alsof de lettergieters daar geen raad op wisten! En om zulk een reden bleef de verbetering achterwege en moet men voortdurend maar raden of er *e* en *o chiuso* dan *aperto* wordt bedoeld.

(†) Het toppunt van lettervergoding is bereikt door de aanhangers der mystieke lange *s*. Moet die letter op een *f* gelijken wanneer zij de lettergreep niet sluit, waarom dan niet ook bij andere letters zulk een onderscheid ingevoerd? Omdat de gril van een kalligraaph het zoo meebragt.

stelling te schuilen, dat de spelling de blijken moet dragen van door geleerden te zijn vastgesteld, die alleen het geheim bezitten van de verhouding tusschen spiegelbeeld en origineel. Op de behoefte van het algemeen, dat taal en schrift slechts met een praktisch of aesthetisch doel beoefent, wordt minder acht geslagen. En juist bij het volksonderwijs komt het er dubbel op aan, dat de korte schooljaren zoo min mogelijk door noodeloozen omslag, en beoefening van hetgeen ons in niets een beter inzicht geeft, worden ingenomen. Zoo subtiel zijn wij geworden, dat bijna iedereen zich, tegen het stelsel-zelf dat hij heet aan te nemen, aan spelfouten schuldig maakt (*); en de goede burgerij brengt in advertentiën en brieven de avontuurlijkste proeven voor den dag.

Terwijl de taal mettertijd verandert, blijft dan ook de eens bestaande spelling, in strijd met het doel der geheele uitvinding van het alphabetisch schrift, in de meeste talen een middending uitdrukken tusschen de taalvormen van het heden en het verleden, een fictie zonder didaktische of aesthetische waarde. Bij het eene volk komt dit veel sterker uit dan bij 't andere; in 't Engelsch b. v. is de spelling in 't oog loopend ongerijmd. Doch ook bij ons, die er wel eens een nationalen roem in zoeken dat wij "schrijven zooals wij spreken", is het niet zooveel beter gesteld; de uitdrukking van 'tgeen bestaat en van 'tgeen bestaan heeft (deftig: de phonetische en de etymologische spelling) loopen ook bij ons elkaar gedurig in den weg. Waartoe die etymologi-

(*) Zoo had men zich geërgerd aan spellingen als *zamenstellen*, *zamenvoegen*; men merkte op, terecht, dat hier een *s* werd gehoord, ten gevolge van een verloren *t*: *te zamen-tzamen-samen*. Nu lezen wij bij zeer beschaafde lieden (de lezer zal de voorbeelden wel vinden) gedurig, niet enkel *samenstellen* enz., maar *te samen!* — Waaron niet om dezelfde reden *sestig* en *seventig*?

sche spelling dienen moet, valt moeilijk na te gaan. De speciële taalkenners, met de oorkonden der taalhistorie in de hand, laten zich toch door geen spelling in den war brengen. Indien het nog mogelijk ware, de woorden zoo te schrijven dat hun oorsprong en afleiding zich onmiskenbaar in hun uiterlijk verried, dan bezat men voor leerlingen althans een leidraad, een hulp voor het geheugen. Dat het daar ver van daan is, en blijven moet, zal niemand tegenspreken: van elk dier etymologische formules moet nog afzonderlijk de sleutel worden geleverd; de analogie, die hier en daar bestaat, wordt telkens afgebroken door willekeurige uitzonderingen. En elke nieuwe spelling waarop men ons onthaalt, hoe geleerd en vernuftig ook, is toch alweer als een diplomatiek verdrag tusschen drie kroonpretendenten:

- 1°. de gebruikelijke schrijfwijze, die men, om het publiek niet af te schrikken, zoo zacht mogelijk behandelen wil;
- 2°. de oudheidkennis, die dan toch in het werk van deskundigen moet doorstralen; en
- 3°. datgene waarom het eigenlijk te doen is: de thans gebruikelijke taal.

Hoe wil men door herziening goed maken wat eenmaal verkeerd is opgezet, en geen wortel heeft in de natuur der dingen? Welk nut is daarin gelegen, dat men van tijd tot tijd nieuwe lappen zet op het oude kleed, dat nooit gepast heeft en nimmer passen zal? en dat men alle moeite doet, den bijval van 't publiek daarvoor te winnen?

Een werkelijke verbetering zou het zijn, indien men een kloek besluit kon nemen en de spelling hervormen tot hetgeen zij steeds had behooren te zijn: de afbeelding van het levende woord. Het onderwijs zou daarbij oneindig veel winnen; want bij 't lezen en schrijven werkte

dan het oor mede met het oog (*); de geheele spellingleer verviel; de uitspraak van een woord zou dadelijk blijken uit de letterteekens, en de spelling uit de uitspraak; bij het taalonderwijs stond de schrijfwijze de juiste ontleding van 't gehoorde niet meer in den weg; men zag de taal zoo als zij is en behoefde ze niet meer uit het geschrevene te leeren raden. Doch... om die voordeelen te verkrijgen, moet men niet terugdeinzen voor iets ongewoons. Een zuiver phonetische spelling zou er "vreemd" uitzien; t. w.

1. Vòor elken klank moest slechts één teeken, elk teeken slechts voor één klank dienen.
2. Verdubbeling van letters zou altijd beteekenen een langeren duur van den klank, dus bij de consonanten moeten worden afgeschaft; enz.

De *c* der drukkerijen, door *s* en *k* overbodig geworden, zou dus beschikbaar worden voor onze tegenwoordige *ch*; terwijl de *q* het eerst in aanmerking komt om de *ng* te vervangen. Voor spiritus lenis komen wij een teeken te kort; doch *x* zou vacant worden en in die leemte kunnen voorzien. Slechts voor den labialen of den labiodentalen *w* zou er een nieuw teeken noodig zijn.

Nog sterker revolutie zou er noodig worden in de schrijfwijze der vocalen. *Ie* en *oe* behooren *i* en *u* te zijn; voor de gemengde vocalen zouden *ö* of *ü* kunnen dienen, des noods als bij L e p s i u s met de stippen van onderen, om van boven streepjes en kapjes te kunnen plaatsens. Voor „stomme *e*” bleef *y* beschikbaar. Tenzij men verkoos, die op de deensche wijze als *ü* te gebruiken, en

(*) De magtige invloed van een rationeel notenstelsel op het zangonderwijs is bekend uit de verrassende uitkomsten, verkregen in Engeland door de *Tonic Sol-fa Association* en in Frankrijk door de *méthode Galin-Paris-Chevé*. Zie ook Helmholtz, die *Lehre von den Tonempfindungen*. S. 631 ff. der jongste uitgaaf.

œ voor den gemengden vocaal uit *o* en *e*. De drie tusschen-vocalen in elke reeks uitdrukkelijk te onderscheiden, zou in 't dagelijksch gebruik mogelijk overbodig zijn; de 1, 2, 3, of wat men anders aannam, zou bij het onderwijs niet kunnen gemist worden. Tenzij alweer, dat men beter vond, aan elk der veertien vocalen een eigen teeken te geven. Doch het resultaat zou altijd iets worden in dezen trant (œ zonder cijfer = „stomme e"): „Xe^an døen boege^anœ scip God døen he^amœl xeⁿ døe xaardœ. Dœ xaardœ ny was wust xeⁿ le³dœg, xeⁿ døe³ystœrne^s was xo³p døen xafgro³nd....”

De onvermijdelijke klankwijziging die een woord aan 't slot ondergaat, zou men mogelijk willen uitdrukken (even als de 17^e. eeuw *broot* naast *brooden* schrijft). Dan in deze en dergelijke zaken zou men ieder zijn zin kunnen laten: waarom niet ieders spelling gelijken tred laten houden met de ontwikkeling van zijn gehoor? Waarom moet, terwijl de uitspraak naar landstreek, stand en individu verschilt, de spelling op de fictie van eenparigheid berusten? Zoodoende zou zij op nieuw de beteekenis verkrijgen van een afzonderlijk, schoon overal gangbaar schooldialekt. Of moet zij de beschaafde taal van het land vertegenwoordigen? Elk zal de beschaafde taal vanzelf gaan schrijven naarmate hij ze zelf magtig is; ondertusschen is het beter dat hij schrijft zooals hij spreekt, dan dat hij in zijn schrijven zich een taal voorstelt waarvan hij toch niet dan verwarde begrippen heeft. Een ambachtsman, die in zijn werkpak een schilder tot model kan strekken, wordt ligt belagchelijk als hij 's zondags de kleeding en manieren aanneemt van een heer.

Of zulk een spellingrevolutie in onzen tijd uitvoerbaar is? De geletterden, van wie zij zou moeten uitgaan, weten in onzen orthographischen doolhof tòch nagenoeg den weg, en het deert hen niet als anderen daarin verdwalen.

Nogtans, er is zooveel goeds tegen alle verwachting in tot stand gebracht, dat ik voor mij ook daaraan niet zou wanhopen. In den tusschentijd is elke conventionele spelling goed genoeg, evenals zich de andere volken voortdurend daarmee behelpen. Doch wat men niet genoeg kan inscherpen is, dat alle schrift een uitgevonden kunstmiddel is, een ding van ondergeschikten rang; en dat het levende voertuig van 's menschen gedachte, het ware voorwerp van alle taalstudie en taalonderwijs gegeven is in het gesproken woord.

Gelijk de naam eener letter vrouwelijk is, behoort die van een klank mannelijk te worden genomen. Dan spreken wij van "*den a*" enz., wanneer wij niet het schrijfteeken maar het gesprokene en gehoorde bedoelen.

